



АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

А Стаття торкається проблем формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця у структурі професійно-педагогічної підготовки. Визначається необхідність упровадження аксіологічного підходу до процесу фахової підготовки спеціаліста, який полягає в орієнтації професійної освіти на формування у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей.

Ключові слова: аксіологічний підхід, аксіологічна парадигма, цінність, ціннісні орієнтації.

Актуальність. На початку ХХІ ст. вчитель – центральна фігура суспільних перетворень. Від його соціальної позиції, ціннісно-цільових установок залежать результати професійної діяльності.

Сучасна вища школа, в повній мірі, не реалізує в системній цілісності проблему формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця. У структурі професійно-педагогічної підготовки вчителя цінності займають особливе місце, будучи основою, на яку спираються всі інші компоненти системи. Цінності – це духовні феномени, що мають особистісний сенс і виступають орієнтирами людської поведінки та формування життєвих і професійних установок студентів, майбутніх учителів.

Метою освіти в Україні є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей. Тому останнім часом «ціннісний погляд» на світ затвердився у вітчизняній науці настільки широко і ґрунтовно, що його можна вважати одним з домінуючих у тематиці дослідницьких проєктів гуманітарних наук. Це пояснюється тим, що цінності в природі і реальному бутті людини виступають у ролі специфічної призми, яка переломлює різні соціально-психологічні процеси. У цьому зв'язку за системою цінностей і ціннісних орієнтацій можна досить точно виявляти функціональну спрямованість і соціальну важливість будь-якого суспільного процесу як системи.

Звідси цілком природним є застосування аксіологічного підходу і до вивчення педагогічних явищ і процесів, а також упровадження його у фахову підготовку майбутніх фахівців у зв'язку з тим, що цінності визначають сутність освіти і виховання людини.

Аналіз дослідженості проблеми. Значення аксіологічного підходу до підготовки спеціаліста полягає в орієнтації професійної освіти на формування в студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їх ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала. Саме цінності й формування ціннісного ставлення до світу в широкому значенні являють собою змістовне ядро і стратегічну спрямованість навчання та виховання в найяскравіших моделях і концепціях, розроблених І. Бехом, І. Зязюном, Б. Лихачовим, З. Мальковою, Н. Нікандровим, В. Шадриковим та ін.

Теоретико-методологічні засади аксіологічної проблематики в освіті вивчаються багатьма до-

слідниками (Б. Гершунський, М. Євтух, В. Кремень, А. Міщенко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, Г. Щедровицький, А. Ярошенко та ін.), у яких аксіологічний підхід розглядається як фундамент духовної культури майбутнього педагога.

Мета статті: розкрити значення аксіологічного підходу в системі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Основна частина. Аксіологія, яка надзвичайно активізувалася наприкінці ХХ ст., виступає складовим компонентом гуманітарної парадигми. Проте у ХХІ ст. ціннісний смисл людського життя в усіх його функціональних виявах набрав особливого, надважливого значення.

Освіта – органічна частина духовного життя суспільства. Саме в цій системі створюється майбутнє, продукуються і передаються соціокультурні та особисті цінності. Таке високе призначення виховання і навчання підростаючого покоління вимагає підготовки фахівців в умовах гуманістичного освітнього простору, фундаментом якого може бути педагогічна аксіологія. Дослідники (І. Бех, В. Андреев, Є. Бондаревська, І. Ісаєв, В. Сластьонін та ін.) вважають за можливе при підготовці фахівців для освітніх установ у рамках вивчення педагогічних дисциплін спеціально виділити, як методологічну основу, аксіологічний підхід, який додасть процесові підготовки майбутніх вчителів ціннісну спрямованість.

У сучасній науці проблема цінностей є предметом міждисциплінарного дослідження. Передусім необхідно визначити загальнофілософське трактування поняття аксіології, аксіологічного підходу та цінностей. Визначимо загальнофілософське поняття аксіології та цінностей. Аксіологія за філософськими словниками (грецьк. *axia* – цінність, *logos* – слово, учіння) визначається як філософське дослідження природи цінностей; як філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворювальних засад людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності та конкретним діям і вчинкам [7, с. 11].

Отже, аксіологічний підхід – це філософсько-педагогічна стратегія, яка показує шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і проєктує перспективи вдосконалення системи освіти. Ціннісний (аксіологічний) підхід – специфічний. Філософа, соціолога, педагога може цікавити не

тільки те, що відображається в свідомості, чи те, з яких причин дане явище виникло і за якими законами розвивається, але й те, яке воно має чи може мати значення для людей, для їх життя і благополуччя. Таким чином, в основі аксіологічного підходу лежить принцип функціонального значення, чи цінності [6, с. 35].

Духовний розвиток особистості майбутнього вчителя здійснюється якісніше в умовах, коли пріоритетним у змісті професійно-педагогічної підготовки є аксіологічний компонент, що містить у своїй основі необхідність залучення вчителя до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, про їх природу, механізми розвитку та способи функціонування, а також про професійно-педагогічні цінності, що характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного вчителя.

На наш погляд, послідовне і грамотне впровадження ціннісного підходу як аксіологічної парадигми – це лакмусовий папірець, який дає точну відповідь на питання, у якому напрямі буде розвиватися освіта (та й суспільство в цілому). Основна спрямованість аксіологічної парадигми управління освітою – це конституювання людини як вищої цінності буття; розроблення і запровадження державних, філософських, соціальних і галузевих, морально-правових схем.

Центральним поняттям в аксіології є поняття цінностей, яке є важливим і не тільки самі по собі, а й тим, як вони відтворюються і реалізуються в культурі особистості (ієрархія життєвих і професійних цінностей, їхній вплив на процес розвитку і саморозвитку особистості). Звернення до філософської теорії цінностей у контексті педагогіки дозволяє розглядати зміст і структуру педагогічної освіти як сферу суб'єкт-об'єктних і міжсуб'єктних ставлень, де знання, викладач і студенти об'єднуються ціннісним ставленням до дійсності [1, с. 101]. За основу будемо вважати визначення авторами цінностей як специфічних утворень у структурі індивідуальної свідомості, що є ідеальними зразками й орієнтирами діяльності особистості й суспільства [3, с. 100].

У запропонованій В. Сластьонінін ієрархії цінностей освіти виділяються домінантні (знання, пізнавальна діяльність, пізнавальна активність, спілкування), нормативні (стандарти, моральні норми), стимулювальні (педагогічні методики, технології, засоби контролю), супутні (спрямовані на якість пізнання: навчальні вміння, розуміння предметів і явищ, що вивчаються) цінності, які тісно пов'язані між собою і в сукупності складають підґрунтя педагогічної аксіології, основою якої є педагогічні цінності [4, с. 117–119].

Визначаючи педагогічну цінність як конструктор, що являє собою суб'єктивний засіб, створений самим педагогом, перевіреним ним на практиці та як такий, що допомагає прогнозувати й оцінювати результати педагогічної діяльності, ми при цьому об'єднуємо дві функції педагогічної цінності: функцію спілкування та функцію протиставлення. Таким чином, педагогічна цінність не існує поза системою взаємовідносин. У цьому зв'язку

актуальним є моделювання аксіологічної системи на базі «міжособистісних» стосунків. Наприклад, нині все частіше маніфестується така похідна цінність, як соціальна мобільність, із формуванням якої окремі дослідники пов'язують надію на вихід нашого суспільства з кризи. Одночасно багато педагогів звертаються до специфіки національних і загальнолюдських цінностей – соціальних, духовних і психологічних, – намагаючись визначити плідні шляхи і відшукати відповідні їм механізми ефективного формування у сучасних студентів ціннісних орієнтацій. У цьому випадку навчання та виховання програмується як процеси, спрямовані на засвоєння найактуальніших для сучасного українця національних і загальнолюдських цінностей.

Особливим чином в освітньому просторі повинен бути представлений світ педагогічної культури. В теорії і на практиці важливо реалізувати головні ідеї української етнопедагогіки, народної педагогіки, класичної педагогічної спадщини, професійні аксіологічні орієнтації, позитивні цінності, індивідуальні здібності: спілкування, взаєморозуміння, творчу спрямованість. Імовірно, такий підхід може привести до розвитку природи багатогранних людських відносин, складної діалектики душі [2].

У зв'язку з цим педагогічний процес безпосередньо пов'язаний із природним уведенням різноманітних аксіологічних орієнтирів у духовно прагматичну систему ставлення людини до самої себе, до інших людей, до природи. При цьому педагог не просто пред'являє майбутнім фахівцям певні цінності, але й створює умови для спільного зі студентами їх відкриття (розуміння і переживання), що є найважливішою психологічною базою створення рефлексивного середовища на заняттях.

Природно, що зміст категорії цінності обумовлений як соціально, так і історично. У процесі становлення людства й окремих етносів змінювався характер ставлення людей до навколишнього світу, до самих себе, до інших людей, до праці як необхідного способу самореалізації, й одночасно з цим змінювалися і вектори стосунків, які визначають цінності суспільної свідомості. Однак, безсумнівно, те, що ціннісні пріоритети завжди були пов'язані з людиною, змістом її життя і діяльності, що відбуваються у певному етнокультурному контексті.

На можливість надання автономного статусу аксіології посилаються І. Котова та Є. Шиянов, за якими аксіологічний підхід органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки людина розглядається в ній як найвища цінність суспільства.

Структурно-логічну архітектуру аксіологічної парадигми вибудовують наступні компоненти: 1) теоретико-методологічний (філософський): культурне середовище людської діяльності, започаткованої на принципах гуманізму; 2) соціально-педагогічний: знання про Всесвіт; людину та середовище її ціннісно-діяльнісного існування; розвиток моральних норм; аксіологія, акмеологія

як необмежений і відкритий ареал дослідження проблем людського самоцінного буття; 3) технологічний: аналіз і корекція досвіду ціннісної людської діяльності; напрацювання і розвиток «технологій» успішної та емоційно-позитивної діяльності людини (як результат – самореалізація, самоцінність, щастя) [5].

Необхідно зазначити функції, що визначають статус аксіологічного підходу та дозволяють виявити його специфіку. До таких функцій дослідники (Н. Асташова, О. Федорин, Л. Рудкевич) відносять смислостворюючу, оціночну, орієнтаційну, нормативну, регулятивну, контролюючу [1].

Зазначимо, що аналіз сучасного стану професійної компетентності майбутніх спеціалістів освітньої сфери засвідчує, що у значній частині цієї категорії молодих людей переважає утилітарний підхід до професійної діяльності, проблеми освіти не включені в систему особистісних цінностей, не є частиною їхніх моральних переконань. Нерідко професійні знання, отримані в процесі навчання, мають невпорядкований, несистемний характер, уміння і навички носять переважно вузько кон'юнктурне забарвлення, не співвідносяться з аксіологічною життєвою домінантою – гармонізацією всіх цінностей людини.

У той же час типовим недоліком у роботах залишається відсутність інтегративного підходу до формування педагогічної культури як цілісного особистісного новоутворення. У традиційних моделях педагогічної освіти увага концентрується насамперед на формуванні суми відповідних знань, й недостатньо береться до уваги розвиток аксіологічної основи педагогічної культури майбутніх фахівців. Більше того, у педагогічній теорії та практиці взаємозв'язки між педагогічною освітою й загальнолюдськими цінностями залишаються фактично невивченими.

Виявлення аксіологічних пріоритетів національ-

ної освіти дозволяють визначити, що вони мають вирішальний вплив на формування ціннісних орієнтацій особистості майбутнього вчителя за умов, якщо:

- цілі професійної освіти вчителя спираються на аксіологічні орієнтири;
- процес професійної підготовки вчителя базується на аксіологічних складових і підпорядкований логіці розвитку ціннісної сфери особистості;
- аксіологічні цінності характеризують життєву позицію вчителя і реалізуються в педагогічній діяльності.

На заключення. Цілком закономірно, що проблеми навчання та виховання нового покоління, його становлення нерозривно пов'язані з формуванням ієрархічної системи цінностей. Тому вдосконалення шляхів гармонізації формування основ ціннісних орієнтацій молоді і насамперед у студентів вищих навчальних закладів як майбутніх фахівців освітньої сфери, залишається одним із пріоритетних напрямів науково-педагогічного пошуку. Масштабність проблеми вимагає розгляду механізмів формування ціннісних орієнтацій використання аксіологічного підходу в процесі здійснення навчального процесу на основі ціннісного змісту фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Асташова, Н. А. Учитель: проблема выбора и формирование ценностей / Н. А. Асташова. – Москва : Моск. псих.-соц. ин-т; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЕК», 2000. – 212 с.
2. Бадюл, С. Професійно-педагогічні цінності як психолого-педагогічна основа процесу становлення майбутнього вчителя початкових класів / С. Бадюл // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 14–15.
3. Всемирная энциклопедия: Философия / главн. научн. ред. и сост. А. Грицанов. – Москва : Современный литератор, 2001. – 1312 с.
4. Сластенин, В. А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / А. Сластенин. – Москва : Изд. центр «Академия», 2003. – 192 с.
5. Стрельников, В. Развитие личностных смыслов та ценностных ориентаций педагога / В. Стрельников // Шлях освіти. – 2001. – № 2. – С. 11–13.
6. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія / Н. О. Ткачова. – Луганськ : ЛНПУ імені Т. Г. Шевченка. : Вид-во «Каравела», 2006. – 300 с.
7. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – Москва : Политиздат, 1981. – 590 с.

Дата надходження
авторського оригіналу: 01.11.2015

Винничук Р. В. Аксіологічний підхід в системі професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

А Стаття стосується проблем формування ціннісних орієнтацій майбутнього спеціаліста в структурі професійно-педагогічної підготовки. Визначається необхідність впровадження аксіологічного підходу в процес професійної підготовки спеціаліста, який заключається в орієнтації професійного освіти на формування у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей.

Ключевые слова: аксіологічний підхід, аксіологічна парадигма, цінність, ціннісні орієнтації.

Vynnychuk R. V. Axiological approach on future specialists' training.

S The article concerns the problems of forming of future specialists' value orientations in the structure of professional and pedagogical training. Determining the need for the introduction of axiological approach in the process of specialist' professional training, which is the orientation of vocational education on the formation of students' system of universal and professional values.

Key words: axiological approach, axiological paradigm, value, value orientation.